

KUTÜ'L-AMARE KAHRAMANI

HALİL KUT PAŞA'NIN HATIRALARI

HAZIRLAYAN: ERHAN ÇİFCİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR'İN ÖNSÖZÜ.....	13
MUSTAFA KEMAL'İN DOĞU'DA.....	15
HALİL PAŞA, MUSTAFA KEMAL'LE.....	15
ASKERSİZ BİR DEVLETİN KADERİ.....	17
KARABAĞ'DA BİR KARŞILAŞMA.....	17
HALİL PAŞA İLE NASIL TANIŞTIM?.....	18
İKİ KOMPLEKS VE ANKARA'DA KARANLIK GÜNLER.....	18
AH, ŞİMDİ ENVER PAŞA OLSA!.....	20
MUSTAFA KEMAL'İN GÖZLERİ TRABZON ÜZERİNDE.....	20
ENVER PAŞA VE ARKADAŞLARI MOSKOVA'DA.....	22
ENVER PAŞA'NIN AMCASI VE BİR KADER BİRLİĞİ.....	24
GAGAVUZLARDAN İNEN BİR AİLE SOYU.....	24
EVVELA KIRIM'A.....	26
ÜNİFORMA MESLEĞİ TAYİN EDER.....	26

BİRİNCİ BÖLÜM

SON OSMANLI PAŞASI HALİL PAŞA'NIN HATIRALARI

BİR YENİLGİNİN SEBEBİ.....	31
YAT BORUSU ÇALARKEN!.....	33
YILDIZ SARAYI MAHKEMESİ'NDE.....	33
GELECEĞİN SON HALİFESİ SUÇLANDIRILMAK İSTENİYOR.....	34
HEM ENVER'İN, HEM BENİM İSTİKBALİMİZ BAŞKA TÜRLÜ OLABİLİRDİ.....	35
PERDE ARKASINDA BİR PADİŞAH.....	36
KADERİN OYUNLARI.....	36
BÜYÜK MANALI KÜÇÜK BİR OLAY!.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA'DA ÇETELERLE MÜCADELE

RUMELİ MUAMMASI.....	42
ARTIK MAKEDONYA'DAYIZ!.....	42
SANKİ BİR RÜYA GİBİ!.....	44
VODİNA BALKANLARI'NDA.....	45
HÂLÂ YANARIM.....	47
SAF BİR İNANIŞ.....	48
ÇAPRAŞIK BİR TARİHİ DEVRE İÇİNDE YAŞIYORDUK!.....	49
YABANCI GÖZLER VE CASUSLAR.....	50
KANLI BİR AHTAPOT: MAKEDONYA KOMİTESİ!.....	51
BİN BİR YÖNDEN ESEN RÜZGÂRLAR ARASINDA!.....	52
ÇOK RENKLİ BİR HARİTA!.....	53
DEĞİŞMEYEN RENKLER!.....	54
KİLİSELER ÇARPIŞIYOR!.....	56
BİZ KİMDEN DİREKTİF ALIYORDUK?.....	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM İTTİHAT TERAKKİ VE HÜRRİYET'İN İLANI

CESUR İNSANLAR ARASINDA!	61
DEVLET İDARESİNE ŞEKİL VERMEK.	62
ARTIK İHTİLÂLCİYDİM!	64
17 NUMARALI İHTİLÂLCİ.	65
ENVER'İ GİZLİ İHTİLÂL CEMİYETİNE ÇEKİYORUM!	66
NE YAPACAKTIK?	67
İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ NEYDİ?	68
VARDAR GÜNEŞİ APOSTOL!	69
BİR GÖL MUHAREBESİ!	71
ÇETE SAVAŞLARINDA DİPLOMASİ.	73
ZAMAN HADİSELERE GEBEDİ!	74
REVAL MÜLAKATI.	75
TABANCALAR İŞLİYOR.	76
ENVER'DEN GELEN HABERLER VE CEMİYET'İN EMRİ!	77
MANASTIR'DAN TOP SESLER!	78
BENİM PLANIMA ARTIK LÜZUM KALMAMIŞTI.	79

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM İRAN'A YOLCULUK

OLAYLAR İÇİNDE OLAYLAR.	83
İHTİLÂL MUHAFAZLARI!	84
İRAN'DA İHTİLÂLCİLER SAFINDA!	86
İRAN'DA İHTİLÂL YAPALIM DERKEN.	88
BAŞLARIMIZI İSTİYORLAR!	89
HÜRRİYET ASKERLERİ HÜRRİYET'E BAŞKALDIRIYORLAR?	89
DOĞUDA MEŞRUTİYET'İN KORUYUCUSU OLUYORUM!	90
PADİŞAH'IN VE SARAY'IN MUHAFAZASI OLUYORUM.	93
PADİŞAH'IN DAMADI OLMAMI İSTİYORLAR!	94
SARAY'DA GÖRÜCÜLER.	95
HANEDANDAN BİR SULTANLA DEĞİL, BAŞKA BİR AİLE KIZIYLA EVLENİYORUM!	97
SARHOŞLUKTAN AYILIYORUZ!	98
İKTİDAR KİMİN?	99
BİR HALK KAHRAMANI?	100
RUMELİ GENE ATEŞLER İÇİNDE!	100

BEŞİNCİ BÖLÜM

AFRİKA'DAKİ SON OSMANLI TOPRAKLARI DA ELDEN ÇIKIYOR

GAİLELER ZİNCİRİ!	105
ÇÖLLER VE ZİNDANLAR ÜLKESİ!	106
OSMANLI TRABLUS!	107
İRREDANTİZM!	108
GENÇ TÜRKLER KUZAY AFRİKA'DA.	109
MAKEDONYA'DAN PARİS'E VE TUNUS'A.	109
HEM KAÇAKÇI HEM SAHTEKÂR BİR EMNİYET GENEL MÜDÜRÜ.	111
VER ELİNİ TUNUS!	112
TÜRK SUBAYLARINA TUNUS YOLUNU AÇIYORUM.	113
BİR AVUÇ KAHRAMAN SUBAY, UYUYAN BİR HALKI HAREKETE GEÇİRİYOR.	114
GARİP BİR CEPHANE İKMALİ: DÜŞMANI ÜZERİMİZE ATEŞE MECBUR EDİYORDUK!	116
YABANCI MİSAFİRLER.	117
AFRİKA'DA SON OSMANLILAR.	119
KİM SORUMLUYDU?	120
DÜŞMAN KARARGÂHINDA KARA HABERLER.	120

ELVEDA TRABLUS!.....	121
VEFALİ İNSANLAR.....	122
DÜŞMAN ZIRHLISINDA BİR KURMAY TARTIŞMASI	122

ALTINCI BÖLÜM
BOZGUN: BALKAN SAVAŞI HEZİMETİ

RUMELİ'Yİ KAYBETMİŞTİK.....	127
ÇATALCA CEPHESİ'NE KOŞUYORUZ.....	129
KANLI KATİLLERDEN KURULAN BASKIN ALAYI	130
GANİMET KAVGASI.....	131
ENVER İKTİDARA GELİYOR!.....	133
BİR NESLİN ŞANSSIZLIĞI.....	136
İSTANBUL'DAN İRAN VE GÜNEY KAFKASYA ÜZERİNDEN DAĞISTAN'A YÜRÜYÜŞ EMRİ!.....	137
HAZİN BİR SONUÇ	137
İRAN'A GİRİYORUM!.....	138
BAĞDAT'I KORUMAYA GİDİYORSUN AMA ERZURUM'U KAYBEDECEĞİZ!	142
HER AN ÖLEBİLİRDİM	143

YEDİNCİ BÖLÜM

TÜRK SEBATI İNGİLİZ İNADINI KIRIYOR: KUTÜ'L-AMARE ZAFERİ

BÜYÜK BİR ÇÖL SAVAŞI: SELMAN-I PAK MUHAREBESİ	147
WATERLOO'DA BLÜCHER GİBİ.....	149
YAŞLI BİR ALMAN GENERALİ	150
DİCLE GRUBU KUMANDANI OLUYORUM	151
SERAPLAR MUHAREBEDE DE ALDATICIDIR	152
ENGELLEME MUHAREBELERİ BAŞLIYOR	154
KUTÜ'L-AMARE'DEKİLERİN AKİBETİ KARANLIK GÖRÜNÜYOR.....	155
İNGİLİZLERE TESLİM OLMALARINI TEKLİF EDİYORUM.....	156
TÜRKLER İYİ ASKER VE NECİP İNSANLAR	157
KANLI TAARRUZLAR.....	157
KENDİ GELEN.....	158
GÖRDÜĞÜM RÜYA!.....	159
İNGİLİZ BİRLİKLERİ TESLİM OLUYORLAR!.....	159
CAŞUS LAWRENCE BURADA DA SAHNEDE.....	161
İNGİLİZ KUMANDANI KILICINI TESLİM EDİYOR.....	162
BİR ZAFER VE BİR BİLANÇO	163
HAYALLER ÇALIŞIYOR.....	164
BU BİR SERGÜZEŞT OLURDU.....	165
İTAATSİZLİĞİ KENDİME YAKIŞTIRAMAZDIM.....	166
BAĞDAT KAPILARINI BOŞ BIRAKIYORUZ.....	167
HAVADA HEDEFSİZ SALLANAN BİR KILIÇ GİBİ!.....	167
BAĞDAT 18. KOLORDU'NUN MEZARI OLABİLİR!.....	168
HALEP KONFERANSI	168
ALMAN MİSYONU	170
RUSYA'DA İHTİLÂL.....	170

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KAFKAS CEPHESİ VE RUSYA'DA İHTİLÂL

ŞEYH MAHMUT: KÜRT BÖLGELERİNE İSTİKLAL VERİYORUM!	174
İRAK'TAN KAFKASYAYA.....	175
ERMENİLERLE KARŞI KARŞIYA.....	175
ALMANLARLA KARŞI KARŞIYA.....	176
BİZİM PLANIMIZ NEYDİ?.....	176
BAKÜ'NÜN ZAPTI	177

İRAN'DA GÜZEL GÜNLER	179
ERMENİLERLE DOSTLUK: ERİVAN'DA TÖREN İLE KARŞILANIYORUM!.....	180
ERMENİLERE NUTUK!	183
ENVER PAŞA KAFKASYA'DA MÜSLÜMAN DEVLETLERİ KURMAK İSTİYOR.....	184
BU TEŞEBBÜS BAŞARILAMIYOR	185
ENVER PAŞA İLE BULUŞUYORUZ.....	185
ENVER PAŞALAR ARANIYOR VE BEN DÖNDÜRÜLÜYORUM	186

DOKUZUNCU BÖLÜM BEKİRAĞA BÖLÜĞÜ'NDEN KAÇIŞ

MUSTAFA KEMAL'LE BULUŞUYORUM	189
TEVKİF EDİLİYORUM!.....	190
BEKİRAĞA BÖLÜĞÜ NERESİYDİ?.....	191
KAÇ YÜZ BİN ADAM ÖLDÜRTMÜŞÜM?.....	192
İDAMIMA YÜRÜNÜYOR!.....	193
MUSTAFA KEMAL'DEN BİR EMİR ALIYORUM!	194
HAPİSHANEDEN KAÇIYORUM!.....	194
SİVAS'TA MUSTAFA KEMAL PAŞAYLA BULUŞUYORUM.....	195
GÖZLER ŞARKA DÖNÜYOR.....	196
HALİL PAŞA, "BİNBAŞI KAMİL BEY" OLUYOR!	197
SİVAS'TA PAŞAYLA BU HAVA İÇİNDE AYRILMIŞTIK.....	198
BAKÜ'DE.....	199
KIZILORDU GELİYOR.....	201
MOSKOVA'DA	202
ANADOLU'YA YARDIM	203
ALTIN KAFİLESİ.....	204
RUSYAYA DÖNÜŞ.....	209

ONUNCU BÖLÜM RUSYA'DA ENVER PAŞA İLE

ENVER PAŞAYLA MOSKOVA'DA	213
BİR TÜRK KOMÜNİST TEMSİLCİSİ.....	214
İHTİLÂL HAZIRLIKLARI	215
TÜRKİSTAN'I KURTARMAK EMELLERİMİZ	216
ENVER PAŞA BİR ORDU İLE ANADOLU'YA GEÇMEK İSTİYOR	221
TÜRKİYE'YE GEÇİYORUM!	222
GÜRCİSTAN'DA: TUAPSE, SOHUM, BATUM... ..	226

ON BİRİNCİ BÖLÜM GÜRCİSTAN'DAN ANADOLU'YA GEÇERKEN

BİR AKRABA İLE KARŞILAŞIYORUZ.....	230
BATUM'DA ENVER PAŞA	231
TÜRKİYE'YE GEÇMEK FİKRİ	232
ENVER PAŞA TÜRKİSTAN'DA.....	233
ÇEKA TEVKİFHANESİ'NDE.....	235
MUAMMALI GÜNLER.....	236
MOSKOVA İLE ENVER PAŞA ARASINDA ARACILIK YAPABİLİRDİM	237
BÜTÜN KAPILAR KAPANIYOR	238
BİR İDAM KARARI!.....	239
AVRUPA'DA BİR SÜRGÜN HAYATI.....	240
VATAN TOPRAKLARINDA.....	241

DİZİN	245
--------------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

SON OSMANLI PAŞASI
HALİL PAŞA'NIN HATIRALARI

Son Osmanlı paşalarının siyasi terbiyesi Harbiye Mektebi yaşlarında başlar. Bu terbiye, Abdülhamit'in bütün siyasi yasaklarına rağmen, kendi kendini, gizlice ve bir "Hürriyet Mücabidi" olarak hazırlamaktır. Bu hazırlığın en büyük stajı ve imtihanı Abdülhamit Divan-ı Harpleri'nden geçmektir.

BİR YENİLGİNİN SEBEBİ

Ben hayatımın hikâyesine daha Erkân-ı Harp Mektebi sıralarında dayken yeğenim Enver ile beraber başımızdan geçen bir siyasi tevkif olayıyla başlayacağım. Gerçi bizim siyasi heveslerimiz bizim neslimizin bütün hürriyet âşığı talebeleri gibi daha Harbiye Mektebi sıralarında başlar. Mektebe gizli sokulan siyasi edebiyat, Namık Kemal'in "vatan" şiirleri, Avrupa'dan kaçamak gelebilen Genç Türk yayınlarının elden ele dolaşması, zalim hükümdara karşı gizli intikam yeminleri ve saire hep o mektebin duvarları arkasında geçer. Ama ilk ve heyecanlı maceramız, yeğenim Enver ile (Enver Paşa) beraber, bir gece Erkân-ı Harp Mektebi'nde tevkifimizdir. Bu tevkifi bizim muhafaza altında Abdülhamit'in Yıldız Sarayı'na sevkimiz, orada sorgularımız takip etti.

Sınıfta bir gece müzakeresindeydik. Birkaç gün evvel bir arkadaşımızdan elime geçen *Les Occasions Perdues* (Kaybedilmiş Fırsatlar) isimli eseri okumuş, bitirmiştik. Bu kitap Keçecizade İzzet Fuat Paşa tarafından yazılmış, Fransızca yayımlanmıştı.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde (93 Harbi) Rumeli'deki Osmanlı Ordusu Başkumandanı Abdülkerim Paşa'nın yaverliğini yapmış olan Keçecizade İzzet Fuat Paşa bu eserinde bu harbin gi-dişinde şahit olduğu olayları anlatıyor, tenkitlerini yapıyordu. İzzet Fuat Paşa'nın kitabından çıkardığım hülâsa şu olmuştu: Osmanlı

ordusu sayı, silah ve kıymet bakımından Rus ordusundan üstündü. Rusların ağızdan dolma toplarına karşılık Osmanlı ordusunda kıçtan dolma mantelli toplar vardı. Rusların kapaklı tüfeklerine karşılık Osmanlı ordusu Martin¹ tüfekleriyle silahlandırılmıştı. Tuna'yı geçip güneye ilerleyen Rus ordularını Tuna'ya dökmek için askerce sayı üstünlüğü bizdeydi. O halde Osmanlı ordusunun yenilgisini ve Rusların tâ İstanbul kapısına (Yeşilköy'e) kadar gelmelerini mümkün kılan acıklı hata neredeydi? Böyle bir strateji hatası neden yapılmıştı?

İzzet Fuat Paşa kitabında bu olayları, gelişmeleri adım adım inceliyordu. Ona göre Türk ordusu önceden parçalanmıştı. Varna, Rusçuk, Silistre ve Plevne gibi dört müstahkem müdafaa dayanağına taksim edilmişti. Ama bu dört ordunun başında gerçekte bir başkumandan bulundurulmamıştı. Böyle bir başkumandanlık şekilden ibaretti. Mesela bu işin vasıflarını kendinde toplayan ve bir ara şeklen başkumandan sayılan Süleyman Paşa ise Abdülhamit tarafından şüpheli görünüyordu. Çünkü Abdülhamit'e padişahlık yolunu açan Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi işinde o zaman Harbiye Mektebi kumandanı olan Süleyman Paşa, Harbiyelilerle beraber fiilen vazife almıştı. Neticeyi alan da oydu. İhtilâlcilerle beraber olan böyle bir kumandana karşı Abdülhamit kuşku daydı. Onun için de harbin sevk ve idaresine ait yetkiler Rumeli Orduları Başkumandanlığı'nda değil İstanbul Yıldız Sarayı'nda, yani Abdülhamit'in kontrolünde toplanmıştı. Rumeli Orduları ve Başkumandanlığı Yıldız'da çalıştırılan Hassa Ordusu (Birinci Merkez Ordusu) Erkân-ı Harbiyesi'nden emir almaya mecbur edilmişti. Böyle olunca da harp meydanlarındaki ordular hiçbir zaman kendi teşebbüs ve karar güçlerini kullanamamışlardı. Her vaziyet karşısında ve Yıldız Sarayı'ndan emir beklemeye mecburdular. Emirleri de vakti ve zamanında alamadıkları için teker teker yenilgiye mahkûm bırakılmışlardı.²

1 Literatürde "Martin-Henry" adıyla anılan, Amerikan menşeli tüfekler. (H. N.)

2 Ama bunun sonucunu olarak da ordular yenilip, 1877-1878 Harbi kaybedilince, Abdülhamit bunun için bir de sorumlu aramış ve kahraman Süleyman Paşa'yı tevkif ve

İşte bütün bu olayların içinde yaşamış olan Keçecizade İzzet Fuat Paşa'nın kitabında bütün bunlar her cephesi ve vesikalarıyla anlatılıyordu.

YAT BORUSU ÇALARKEN!

İşte sınıfta tam bu kitabı bitirdiğim sıradaydı ki, yat borusu çaldı. Fakat gene tam bu boru sesleri arasındaydı ki, “Halil Efendi Yeni Mahalle, Enver Efendi Deraliyye!”³ diye bağırان baykuş gibi sesi duydum. Bu vakit, bu saatte böyle bir çağrının hayra alamet olmadığını anlamamak elbette kabil değildi. Ben de bunu düşündüm; ama ürkmedim. İçimden de “Ne olursa olsun ben şu kitabı bitirdim ya...” diyerek koridora çıktım.

Bağırان Dahiliye Zabiti idi. Yeğenim Enver de o sırada ve bitişik dershaneden koridora çıkmıştı. İki Dahiliye Zabiti Sadri ve Halil Beyler bizi aldılar. Müdürüyet Dairesi'ne götürdüler. O arada bir odaya beni, bir odaya Enver'i kapattılar. Bu hallerin iyiye çıkmayacağı yolundaki tahminim beni aldatmadı. Az sonra Yüzbaşı Sadri Bey bizi aldı, nizamiye kapısına indirdi. Orada bir fayton bekliyordu. Kendisine yol vermek için kenara çekildi. Fakat Yüzbaşı, “Hayır,” dedi. “Siz geçin. Yan yana oturacaksınız ve ben karşınızda oturacağım.”

Askerce itaat ettik fakat ben bu arada ve arabaya binerken Enver'e, “Sen bir şey bilme, her suale ben muhatap olacağım,” diye fısıldayabildim. Ama Yüzbaşı duydu, kızdı, bağırdı, “Susun, bir kelime bile konuşmanız yasaktır!”

YILDIZ SARAYI MAHKEMESİ'NDE

Arabamız Zincirlikuyu üzerinden, Zuhaf Alayları kışlaları arasından Yıldız Sarayı'na vardı. Büyük Mabeyn kapısından yaya olarak

---

hapsederek mahkûm ettirmiş, Bağdat'a südürmüştü. Süleyman Paşa orada öldü. Süleyman Paşa'nın gerek hatıraları, gerek muhakemesi Hürriyet'in ilanından sonra oğlu tarafından büyük ciltler halinde yayımlanmıştır.

3 Askerî mekteplerde öğrenciler doğdukları şehir veya yaşadıkları mahalleye göre künye alırlardı. Buradaki “Deraliyye” kelimesi o zamanlar asker okullarında İstanbul'a verilen isimdir.

Saray'a yürüdük. Bu arada beş-altı Tüfekçi (sarayın iç muhafız askerleri) kafilye katıldı. İkinci katta gene beni başka bir odaya, Enver'i başka bir odaya aldılar. Nihayet ben çağrıldım. Uzun koridorlar geçtik. Bir salona alındım. Büyük bir masanın etrafını bir heyet almıştı. Daha sonra öğrendiğime göre, masanın başkanlık yerinde oturan Serhafiye (Baş istihbaratçı) Kadri Bey'di. Etrafımdaki yarım dairede 10-12 kişi yer almıştı. Mahkeme heyetinden biri itihamname olarak tam bir saçmalık ve hezeyan yazısı okudu. Bize atfedilen suç şuydu, "Siz geçen bayram selamlığında Padişahımız Efendimiz'e suikast için evinize iki anarşist kabul etmişsiniz!" Bayram selamlığında evimizde hakikaten iki yabancı vardı; ama iki anarşist değil. İşin aslını anlattım uzun uzun, "Ben bir zabitim, Padişahıma sadakat yemini ettim. Bayram selamlığında evimizde iki misafir vardı. Ama biri Şehzade Abdülmecit Efendi (son halife) Hazretleri'nin Almanca muallimi olan genç bir Avusturyalı, o biri de onun getirdiği ve tanıttığı yabancı gazeteci; Viyana'da çıkan *Neue Freie Presse* gazetesinin yaşlı bir muhabiri. Evim selamlık yolu üzerinde. Gelmek istediler, kabul ettim. "Gecedен geliniz ki, sabah erken belki geçemezsiniz," dedim vb.

O sırada hem savcı, hem reis sordular:

"Enver beraber miydi?"

"Evdeydi ama Enver erken yatar, odası da ayrıdır. Bu misafirleri de o gece tanıdı. Onlarla biraz Almanca konuştu ve odasına çekildi."

GELECEĞİN SON HALİFESİ SUÇLANDIRILMAK İSTENİYOR

Beni çıkardılar. Tabii Enver'i çağırılmış olacaktı. Gece uyku yok. Sabah oldu. Yiyecek, içecek yok. İşte o sırada bir de telkinci peyda oldu. Eniştemin uzak akrabasından ve vaktiyle Mecit Efendi'nin sarayında çalışırken, sonradan Efendi'nin uzaklaştırdığı Cemil Bey isminde bir Gürcü mavallarını okumaya başladı:

"Oğlum Halil sen mert, dürüst bir çocuksun. Mühim bir istikbalin var. Bulduğun Padişah mahkemesi şaka götürmez. Seni

tekrar çağıracaklar. İfadende mahkemeye; bir gece şehzade Mecit Efendi'nin kayınbiraderi Zeki Bey'in geldiğini, kendisini Mecit Efendi'nin gönderdiğini ve bu yabancıları sana Şehzade tarafından onun getirdiğini söyle. Hemen serbest bırakılacaksınız...”

İşi anladım. Biz bir vasıta olarak kurban edilecektik. Asıl suçlandırılmak istenen Şehzade Mecit Efendi'ydi. Hülasa, karışık bir düğüm içine düşmüştük. Ama bundan çıkmalıydık.

HEM ENVER'İN, HEM BENİM İSTİKBALİMİZ BAŞKA TÜRLÜ OLABİLİRDİ

Cemil Bey'e oyalayıcı sözler söyledim. Bu adam Mahkeme Reisi'ne kim bilir ne ümitlerle koşmuş ki, beni gene mahkemeye çağırdıkları zaman Reis bana birtakım iltifatlarda bulundu. Enver de çağırılmıştı. Fakat benim mahkemeye ifadelerim, onların beklemediği şeyler oldu. Mahkeme heyetinde Cemil Bey'in bana geldiğini ve mahkemede söylemem için neler öğrettiğini açıkça ve etraflıyla anlattım. Eski sözlerimi tekrarladım. Mahkeme buz kesilmişti.

Reis kızdı. Ağzına geleni haykırmaya başladı ve hatta benim Enver'i büsbütün olay dışında bırakmak için Enver'in saflığı, erken yatışı, kendini derslerine verışı üzerinde cümleler sıralarken büsbütün köpürdü. Enver için, “Bu Efendi kaz mıdır?” diye haykırdı. Cevabımı esirgemedim:

“Af buyurunuz Reis Beyefendi, Erkân-ı Harp Mektebi'nin her sınıfında sınıfının ya birincisi, ya ikincisi olan Enver Efendi bir kaz değildir! Tıpkı benim gibi vatanına ve padişahına sadakat yemini etmiş çok zeki bir zabittir.”

Böylece iş uzadı gitti. Salondan çıkarıldık. Gene ayrı odalara götürüldük. Ama gece gene çağırıldık. Reis bu sefer Şehzade Abdülmecit için atıp tutmaya başladı:

“Abdülmecit Efendi de kim oluyor? Şevketmeab Efendimiz, Abdülmecit Efendi'ye para vermezse o ne yapabilirmiş? Bir daha Abdülmecit'in sarayına gitmeyeceksiniz!” vb.

Hülâsa, Yıldız Sarayı'nda mahkemeye çekilişimiz çeşitli safhalar geçirdi. Çeşitli tertipler karşısında kaldık. Ama sonunda ne olursa oldu ve Reis bize sert birtakım ihtarlardan sonra "Serbestsiniz!" diye hükmü bildirdi. Aynı şekillerde, aynı yollardan mektebe getirildik. O zaman anladım ki, biz Saray'da iken evimiz de uzun uzun araştırılmış. Fakat uyanık bir arkadaşımızın atik bir davranışı ile evdeki bütün zararlı evrak, suç sayılan kitaplar ve Paris'ten gizli gelen *Meşveret* gazeteleri toplanmış, yakılmış. Eğer bunlar ele geçseydi, sanıyorum ki hem Enver'in hem de benim istikbalimiz başka türlü olurdu.

PERDE ARKASINDA BİR PADİŞAH

1908'de Hürriyet ilanından sonra öğrendim ki, bizim tevkifimiz sırasında Şehzade Mecit Efendi'nin sarayı da karışmış. Kayınbiraderi Zeki Bey tevkif edilmiş ve Yıldız'a getirilmiş. Orada güya benim yapacağım itirafları dinletmek için tertipler alınmış. Ama ben gerçeği konuşunca herhalde bu "Şehzadeli" davanın uzamaması uygun görülerek serbest bırakılmışız. Fakat Zeki Bey Anadolu'ya sürülmüş. Zeki Bey'in Hürriyet'ten sonra bana anlattığına göre, o gece Sultan Abdülhamit bir kırmızı perde arkasında davayı dinlemiş. Bunu bana Zeki Bey bildiklerine, öğrendiklerine dayanarak etraflıyla anlattı. Zavallı Abdülhamit kırmızı perdenin ardından kulağına umduğu sesler gelmeyince kim bilir ne kadar üzülmüştür.

Genç Türk ihtilâlini yapan subayların fikir ve mücadele bakımından yetişme yeri Rumeli ve hele Makedonya'ydı. 1908 İhtilâli'nden önce Makedonya Osmanlı İmparatorluğu'nun kan ve ateş içinde durmadan kaynayan kazanıydı.

KADERİN OYUNLARI

Arada bir de tevkif hadisesi ve Yıldız Mahkemesi macerası geçirdikten sonra Enver de, ben de Erkân-ı Harp Mektebi idaresince artık mimlenmiş subaylardık. Hele fedakâr bir arkadaşımız atik davranıp tâ evimizdeki zararlı kitapları ve gizli gelen gazeteleri hemen imha

etmeseydi ve bunlar da mahkemenin eline düşseydi, daha önce de yazdığım gibi, hem Enver'in, hem benim istikbalimiz başka türlü olurdu. Onun için, mahkemededen kurtulduktan sonra Mektep'te ve dışarıda artık daha dikkatli olmaya mecburduk. Öyle olduk da. Nihayet Enver kazasız, belasız mektebi 1902'de bitirebildi. Kurmay yüzbaşı olarak Makedonya'ya, III. Ordu emrine verildi. Selanik'e gitti.

Enver'in bu suretle hem tahsilini tamamlayışı hem de o zamanın kaynayan ihtilâl kazanı olan Makedonya'ya tayin olunuşu, hayatının elbette kader tayin edici bir olayı oldu. Ancak bu suretledir ki, Enver, orada gizli ihtilâl teşkilatına katıldı. 1908 Genç Türkler İhtilâli'nde en ünlü "Hürriyet Kahramanı" olarak sivrilmek, parlamak imkânına kavuştu. Bu beklenmeyen netice ona bilinen iktidar yolunu açtı. Ve onun bu iktidarı, Osmanlı Devleti'nin kaderine gene bilinen etkilerini yaptı.

BÜYÜK MANALI KÜÇÜK BİR OLAY!

Bana gelince, ben de Erkân-ı Harbiye Mektebi'ni gene yüzbaşı olarak 1904'te bitirdim.⁴ Tesadüfün bir oyunu ile ben de Makedonya'da III. Ordu emrine verildim. Böylece benim kaderim de Enver'in kaderi ile birleşti. Yani yeğenim Enver Paşa ile onun ölümüne kadar süren, birbiriyle daima karışarak yürüyen hayat yolculuğumuza başladık. Bu dalgalı, kanlı, hareketli kader birliğinden her zaman heyecan duydum.

Erkân-ı Harp Mektebi, mektebi bitiren öğrencilerini, Harbiye'ye göre iki rütbe fazlası ile, yani yüzbaşı olarak orduya verirdi. Mezunlar da ikiye ayrılırdı: Mezunların birinciden on ikinciye kadar olanları "Erkân-ı Harp Yüzbaşı" sıfatı ile ve tercihan ordu karargâhına gönderildiler.

On ikinciden sonra gelenleri de "Mümtaz Yüzbaşı" olarak ve kurmay tahsili görmüş, "mümtaz subaylar" sıfatı ile ordu merkezleri kanalından askerî birliklere sevk edilirdi. Orduların seçimi kura ile olurdu.

4 Genelkurmay Başkanlığı kayıtlarına göre, Halil Kut'un Erkân-ı Harbiye Mektebi'nden mezun oluş tarihi 1905'tir. Ayrıntılı bilgi için bkz. bir önceki bölümün 7 numaralı dipnotu. (H. N.)

İKİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA'DA ÇETELERLE
MÜCADELE

Mektebi bitirince biz de kuralarımızı çektik. Ben Makedonya'da III. Ordu emrine düştüm. Bundan ne kadar sevinç ve heyecan duyduğumu anlatamam. Çünkü evvela gene yeğenim Enver ile aynı ordu emrinde buluşacaktık. Sonra da bizim bulunacağımız Makedonya, imparatorluğun en hareketli alanıydı. İç savaşlar, çeteler, çete savaşları, ihtilâl ve Hürriyet hareketleri hep oradaydı. Biz ise, her ikimiz de, daha mektepte, bu Hürriyet, mücadele ve ihtiraslar içinde yetişmiştik.

Ancak bu noktada ve devrim havasında esen zıt rüzgârlara da bir misal olmak üzere, bir bakışta önemsiz gibi görünen fakat çok şeyler ifade eden bir olayı anlatayım:

Mektebi bitirmiştik. Kuralarımız çekiliyordu. Ben III. Ordu'ya düşünce sevinçli, heyecanlıydım. En yakın ve sevdiğim arkadaşım ve biz tevkif edildiğimiz zaman evimize koşup zararlı evrakı, kitapları Padişah'ın hafiyelerinden önce bulan ve imha eden Şevki'nin kurası IV. Ordu'ya çıkmıştı. IV. Ordu merkezi Erzincan'daydı. O da çok sevinçli ve heyecanlıydı. Hâlbuki Şevki'nin de Rumeli'ye düşmesini, arkadaşlığımızın orada da devamını isterdim. Arkadaşlar arasında ona "Şişko Şevki" derdik. Ama canlı bir insandı. Altın gibi bir kalbi vardı. Şevki'ye bu ayrılışımız için üzüntümü anlatmak istedim. Fakat o, talihinden memnundu. Çünkü daha mektep sıralarındayken de her vesileyle şöyle konuşuyordu, "Allah benim canımı Türkler içinde alsın, ben senin gibi deli değilim. Nasıl olsa gâvura kalacak topraklar için ölmek istemem."

Kurallar çekilince de Şevki benim üzüntümü böyle sözlerle karşıladı. Tabii biraz da şaka olarak. Ama ne var ki, Şevki gibi düşünenler de vardı. Ve biz Rumeli'ye koşarken, acaba hakikaten sonu belli bir maceraya mı koşuyorduk? Netice ne yazık ki Şevki'nin dediği gibi çıktı!

Bu bir bakışta önemsiz gibi görünen küçük olayın taşıdığı büyük mana, şimdi bile beni derin derin düşündürmektedir.

RUMELİ MUAMMASI

Tayinlerimiz yapıldıktan ve İstanbul'da işlerimizi bitirdikten sonra bir gün Sirkeci istasyonundan ve o zamanki Fransız Şark Demiryolları hattı üzerinde Selanik'e hareket ettik. İki arkadaşlık. İstanbul'dan ayrıldıktan sonra evvela Doğu ve Batı Trakya topraklarından geçtik. İşte, artık Rumeli'deydik. O zamanki Rumeli'nin en önemli görünüşü, bu topraklarda eski veya daha sonra yerleşmiş ama ırk, soy ve kanları birbirlerinden ayrı çeşitli millet, parça ve gruplarının, köylerde, kasabalarda yan yana yahut karmakarışık yaşayışları idi. Gerçi Türkler çoğunlukta idi. Ama tek ve birlik bir nüfus yığını da teşkil etmiyorlardı. Bilhassa Rumlar, Bulgarlar Trakya topraklarında bile Türklerle iç içe yahut yan yana görünüyorlardı. Yani kısacası biz Rumeli'yi asırlarca önce fethetmiştik. Ama kaynaşmış bir Türk birliği yaratamamıştık. Şimdi ise bu ayrı milliyetlerin hepsi kaynaşma, kımıldanma halindeydiler. Rumeli meselesi de zaten bu demektir. Ve bu mesele, basit bir huzursuzluk değildi. Rumeli'de biz, bir milliyetler savaşı içindeydik.

Bu, sonu ne olacağı belli olmayan bir muammaydı: Rumeli muamması! Ama itiraf edeyim ki, o günlerde biz işi bu kadar derinden göremiyorduk. Biz genç kurmaylar, genç subaylar Makedonya'da vazife alınca, silahlarımıza, bombalarımıza sarılarak her işi düzelterekimize ve Osmanlılığı Rumeli'de ebediyen yaşatacağımıza inanıyorduk. Bizim için bundan tabii, bundan doğru bir şey de olamazdı. Biz bu işler için yetiştirilmiştik. Bizim vazifemiz buydu...

ARTIK MAKEDONYA'DAYIZ!

Makedonya'nın doğu sınırlarını, Taşoz Adası karşılarında denize dökülen Mesta Karasu Nehri teşkil eder. Bu nehrin doğusu Trakya, batısı Makedonya'dır. Rodop Dağları bu nehrin doğusunda, Pirin Balkanları batısında denize doğru uzanır. Trenimiz Mesta Köprü-

sü'nü geçince, biz de Makedonya'ya girmiş bulunduk. Artık her an biraz daha artan bir heyecan içinde Selanik'e yaklaşıyorduk. III. Ordu'nun merkezi resmen Manastır'daydı; ama karargâh fiilen Selanik'te bulunuyordu. Biz genç subaylar da Selanik'te ordumuza katılmış ve vazifemize başlamış olacaktık.

Makedonya topraklarında ilerlerken, etrafımızdaki köylerin, insanların, yani şu bizim Osmanlı Devleti dediğimiz saltanatın halkı, tebaası daha da karışık görünmeye başladı. Çünkü Makedonya, yalnız siyaseten kaynayan bir kazan değil, bir ırklar kazanıydı aynı zamanda. Türkler, Rumlar, Bulgarlar, Ulahlar, daha yukarıda Sırlar, Arnavutluk'ta çeşitli ırk yığınları, Selanik'te ve şehirlerde yığılaşan Yahudileri, dönmeleri tabii bu hesaba katmıyorum. Çünkü onların ticaret menfaatlerinden başka siyasi bir davaları yoktu. Hele Osmanlı idaresinden pek de memnundurlar. Çünkü Osmanlı Devleti saf Türk halkının kanını muharebelerde, iç savaşlarda, isyanlarda eritir fakat azınlıklardan hiçbir asker almazdı. Bunların ödediği vergiler de devde kulaktı. Hülasa, iş yapmak ve çalışmak bakımından azınlıklar için Osmanlı idaresinden daha rahat ve külfetsiz bir idare yoktu denilebilir. Çünkü bütün yükler Türk kanından olan insanların yani güya "Hâkim Millet" in üstündeydi.

Bir sabah erkenden Selanik'e vardık. Evvela Yıldız Oteli'ne indik. Bir süre sonra da Kemeraltı semtinde bir Rum kadının evine pansiyoner olarak yerleştik. Tabii her subay gibi yerleştik: Her şeyden evvel masanın üzerine çerçevesiz birer fotoğrafımızı koyduk. Sonra traş takımlarımız ve kapı arkasında paltolar, pelerinler... Sonra Ordu karargâhına gittik. Bizi Mıntıka Kumandanlığı emrine verdiler. O günlerde bu fotoğraf teşhiri hevesinin bir neticesi de oldu. Zengin, çiftlikler sahibi bir adam olan ve galiba bize komşu oturan Selanik Defterdarı'nın kızı bana talip çıkmış ama bu iş için henüz vakit-saat gelmemişti.

Selanik'te Mıntıka Komutanı Erkân-ı Harbiye Feriki¹ Ferit Paşa'ydı. Saygıdeğer bir insandı. Ona kendimizi takdim ettik. Bu kuman-

1 Tümgeneral. (H. N.)

danlık eşkiya, daha doğrusu milliyetçi Rum-Bulgar çetelerinin takibi için kurulmuştu. Biz bu takip birliklerinde çalışacaktık. Gerçi Kumandan beni pek genç gördü ve bir süre Kumandanlık Karargâhı'nda çalışmamı emretti. Ama vazifem artık belliydi, çetelerle savaşıacaktım...

Daha karargâhta ilk çalışmalarda işin içine girdim. Gece, gündüz, şifreler, muhaberele... Her taraf çetelerin hareketleri, baskınları ve çarpışmalar içindeydi. Nitekim kısa bir süre sonra Mümtaz Avcı, Yüzbaşı ve Müfreze Kumandanı Çerkes Emin Ali Bey, meşhur Yuvan çetesiyle bir müsademede şehit düşünce hemen onun yerine tayinim için kumandana müracaat ettim. Şehit arkadaşımızın yerini doldurmak ve devletin düşmanlarıyla çarpışmak için dokunaklı sözler söyledim. Kumandanın gözleri yaşardı ve odasından bir çete takip müfreze kumandanı olarak çıktım.

İlk savaşım böylece, Osmanlı topraklarında ve Osmanlılarla çarpışmak şeklinde başladı. Bu hazin bir şeydi ama ne çare ki gerçekte. Evet, o gün Osmanlı Devleti buydu ve bu devlet bin bir zaafından, eksikliğinden başka, bir de kendi topraklarında kendi tebaası ile kanlı çatışmalar içindeydi. Ve bu kanlı çatışmalar yalnız Makedonya'da değildi. Yemen'de, Suriye'de, Doğu Anadolu'da isyanlar, Arnavutluk'ta hükümsizlik ve Makedonya'da boğaz boğaza savaşlar... İşte bizim uğruna ve emrinde silah kuşandığımız devletimiz ne çare ki bu haldeydi. Biz bu devleti kurtarmalıydık.

Rumeli'de çete harpleri, gerçekte bir milliyetler savaşıydı. Bize karşı savaşan çetelerin, yüksek kademede, aydın önderleri, teşkilatçıları vardı. Biz ise bunlara yalnız silahlarla karşı çıkıyorduk...

SANKİ BİR RÜYA GİBİ!

Yıllar yılı sürecek olan hareketli hayatım artık başlıyordu. Ben de hayatımın aktif, dalgalı ve bin bir hadiseli yolculuğunun başındaydım. Rumeli'nin en kaynaşan yerlerinden biri olan Gevgili'deki 4. Avcı Taburu'nun 1. Bölük Kumandanlığı'na tayin olundum.

O Gevgili ki, aradan daha dört yıl geçmeden oralarda, bir gün birliğimi alarak dağa çıkacak ve Padişah'a isyan edecektim. Yeğenim Enver de 10 Temmuz 1908'de gene Padişah'a karşı isyan bayrağını orada açacaktı. Gevgili Hükümet Konağı balkonundan bayraklar, silah sesleri ve, "Yaşasın Hürriyet Kahramanı Enver Bey!" haykırışları arasında Hürriyet'i, yani 1908 Genç Türkler İhtilâli'ni halka ve dünyaya ilan edecekti. Bu, ne kadar kısa bir zamanda, ne baş döndürücü bir değişiklik olacaktı. Şimdi bana bu hızlı geçen hadiseler sanki bir rüya imiş geliyor...

VODİNA BALKANLARI'NDA

Ama ben gene hikâyemize geleyim. Evet, Gevgili'de çetelerle savaş için kullanılan bir Avcı Taburu'nun kumandanlığına tayin olunmuştum. Fakat önce başka bir bölgede bir süre çalışmak ve savaşmam lazım geldi. Kendi bölüğümün başına hareketten evvel ve birlikler için toplanan 2000 kadar acemi erleri yetiştirmek üzere Vodina'ya hareketim emrolundu. Vodina'ya gittim. Artık geceli gündüzlü bir çalışma başladı. Vodina da Rumeli'nin oynak yerlerinden biriydi. Vodina dağlarında da çeteler kaynaşıyordu. Daha doğrusu kaynaşan Rumeli'nin bütünü idi ve şimdi bu kaynaşmayı yatıştırmak, Rumeli'yi "Türkeli" yapmak işi bizim, yani yeni yetişen şu genç subaylar neslinin omuzlarına düşüyordu.

Bu niçin böyleydi? Niçin Rumeli çetelerle kaynaşıyordu. Bunun ana sebeplerine geçmeden önce ve bu çete savaşları işinden bir sahne vermiş olmak için, evvela Vodina üzerinde durayım. Vodina'daki talim ve terbiye işleri iyi gitti. Erler de, subaylar da sıkı bir disiplin altında yetişiyorlardı. Bir gün Selanik'teki Mıntıka Kumandanı Ferit Paşa'nın Erkân-ı Harbiye Reisi² Hafız İsmail Hakkı Bey bizi teftişe geldi.

Hafız İsmail Hakkı Bey, Genç Türkler Hareketi'nin önemli asker simalarından biridir. Hürriyet'in ilanından sonra İstanbul'da

2 Kurmay Başkanı. (H. N.)

Genelkurmay Başkanlığı'nda vazife aldı. Enver gibi o da Saray'a, Padişah'a damat oldu. Üstün vazifeler aldı ve daha pek genç yaşta-yken, 1914'te³ ve Sarıkamış Harekâtı sırasında hastalıktan öldü.

Hafız Hakkı Bey, Vodina'daki hazırlıkları iyi buldu. Memnun oldu. Bana teşekkürlerde bulundu. Ama Vodina dağlarındaki işler Vodina kışlasındaki işler kadar iyi gitmiyordu. Vodina dağlarından fena haberler geliyordu. Hele büyük bir Yunan çetesi türemişti ki, yalnız Vodina etrafını değil, Ağustos, Karaferye taraflarında da dağları, köyleri, yolları haraca kesiyordu. Bu çetenin başında ise Yunan subaylarının ve içinde Yunan askerlerinin bulunmasından şüphe ediyorduk. Hülasa, benim için de artık ateş saati çalıyordu. Çünkü Hafız Hakkı Bey de gelmekle beraber bu vazife bana verildi. Bu benim, Rumeli dağlarında ilk çete savaşım olacaktı. O zaman henüz 22 yaşındaydım.

Çete savaşları normal savaşlar değildir. Çünkü bu savaşların hiçbir kanunu yoktur. Hele Rumeli'ninki gibi dağlık, kayalık, ormanlık, sarp bölgelerde bu mücadeleler olağanüstü bir uyanıklık ve cesaret ister. Çünkü her taşın, her dalın ardında üstünüze çevrilmiş bir namlu olabilir ve bu savaşlarda başarıyı asıl bu uyanıklık ve cesaret temin eder. Hülasa, zamanımızın komando çarpışmaları gibi bir şey ama ondan da karışık. Çünkü komando hareketlerinde, ne de olsa, gene de birtakım kaideler hâkimdir.

Hülasa, ben de Vodina ve civar kaza dağlarını, yollarını kesen ve Yunanlı subayların yönettiği belli olan çeteye karşı kendi bölüklerimden seçmek suretiyle 120 kişilik bir müfrezeye kurdum. Hazırlık tamamlandıktan sonra da müfrezemin başına geçerek Vodina dağlarına yöneldim. Artık takip başlamıştı ve çarpışma her saat başlayabilirdi. İlk hareket alanımız Vodina dağlarının Prişeri ormanları oldu.

Evet, her yer dağlık, kayalık, çalılık, ormanlıktı. Çetelere karşı hareketin bütün dikkati içinde, bütün araştırma usullerini kullanıyorduk. İzler, haberler dağlardaki çobanlardan, etraftaki gözcülerden

3 1879 yılında doğan Hafız Hakkı Paşa 13 Şubat 1915'te, tifüsten vefat etmiştir. (H. N.)

derlenen ve fakat çoğunlukla inanmamamız lazım gelen bilgiler... Her habere göre bin bir yön değiştiriyoorduk. Nihayet uzun ve zahmetli hareketlerden sonra Prişeri ormanlarının bir tepesinden aradıklarımızı sezer gibi olduk.

Aşağıda, derince bir vadinin içinde belki binlerce koyun yayılıyordu. Bu sürülerin arasında ve etrafında ise bir bakışta çobana benzeyen fakat hepsi de silahlı insanlar vardı ki, bu sürüler ne kadar fazla olursa olsun hem bu kadar çobanı olmaz, hem çobanlar da böylesine silahlı bulunamazdı. Az sonra da aradığımız çetenin üstüne düştüğümüz anlaşıldı.

Hülasa, ondan sonra olanları tahmin etmek kolaydır. Tertibatımızı çok dikkatle aldık. Çok dikkatle vadiye yaklaştık. Demek ki düşman bu tarafta gözcülüğü ihmal etmişti. İlk ve toplu ateşimiz vadide birden karışıklık yarattı. Çeteciler vadinin karşı sırtlarına koştular. Tepelere tırmandılar. Oradaki kayalıklar arasından da bize karşı cephe tutmaya çalıştılar. Karşı ateşe başladılar. Vodina dağları, Prişeri ormanları silah seslerinden inlemeye başladı. Hele onların peşinden bu sefer biz vadiye düşmüş olduğumuz için kayalıklardan bize doğru atılan 40-50 el bombasının güürültüleri vadileri, dağları hakikaten sarsar gibi oldu.

HÂLÂ YANARIM

Artık cepheden ilerleyemezdik. Ona göre tertipler aldık. Ben bir kuru dere içinde çetenin yanına düşmek istedim. İşte tam bu sırada çok yakından patlayan bir mavzerin sesi gelen tarafa ateş ederken, yaşlıca bir adam sesinin, “Ben çoban bre... Ben çoban!..” diye haykırışları hâlâ kulaklarımda çınlar. Silah atan adam o değilmiş. Adam hakikaten çobanmış. Fakat arada yazık oldu, gitti. Bugün 70 yaşındayım ve bu yanlışlıkla öldürdüğüm çoban için hâlâ yanarım...

Saatler ilerledi. Nihayet gece bastı. Mehtaplı bir geceydi. Biz düşmanın çekilebileceğini tahmin ederek arkada pusumuzu kurmuştuk. Öyle de oldu. Yunan çetesi pusuya düştü. Fakat gece çarpışmasında ancak 12 çeteci öldürebildik. Çetenin arta kalan kısmı karanlık ve

orman içinde silindi ve izini kaybettirdi. Ölülerin üzerinden çıkan mühürlü yazı ve kimliklerden anlaşıldı ki, bu çete bu topraklara Yunanistan'dan geçmiştir. Geçenler Yüzbaşı Kosta Agreta ile onun bölüğüdür. Bu çeteden, sonra bir haber alınamadı. Kalanların Yunanistan'a döndükleri anlaşıldı.

Ama benim bu bölgede çete takiplerim daha bir zaman sürdü. Çeşitli çatışmalar oldu. Bu çatışmaların bende kalan maddi hatırası gene böyle bir çatışmada imha ettiğimiz bir Bulgar çeteci grubundan elimize geçen silahlardan... Vodina'da kumandan Albay Hamdi Bey'in bana hediye ettiği bir tüfek ve bir kasaturadır.

SAF BİR İNANIŞ

Prişeri ormanlarında savaştığımız bu çetenin aslı Osmanlı topraklarından değildi. Gene Osmanlı topraklarından olmayan ve Makedonya'ya ya Yunanistan'dan ya Bulgaristan'dan ya Sırbistan'dan sızan çete başları veya çeteciler de vardı ama Rumeli'deki çetelerin esas kadrolarını gene de yerli unsurlar teşkil ediyordu.

Yani biz Rumeli'nde ve aslında, daha önce de kaydettiğim gibi, kendi vatandaşlarımızla savaşıyorduk. Gerçi o devrede Rumeli'de çoğunluk Türklerde ve Türkçe konuşanlarda idi ama uyanık olan, harekette olan ve belli hedefleri olan Türklerden ziyade bu azınlıklardı. Bunların nasıl uyandıklarını, nasıl kaynaştıklarını, bunların iç ve dış sebeplerini aşağıda anlatacağım. Şimdi burada ve şu kadarını işaret edeyim ki, biz bütün bu fenalıkların sebebini, dış tahrikler olmakla beraber, daha ziyade hükümetin idaresizliğinde buluyorduk. Bilhassa istibdat idaresini yani Padişah'ın tutumunu suçluyorduk. Eğer istibdat idaresi olmasa ve Osmanlı idaresi Hürriyet'e kavuşsa, bütün Osmanlılar kardeş kardeş birbirine kaynaşacak sanıyorduk. İşte Rumeli'de gizli İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşu, benim bu cemiyete girişim ve sonra da Enver'i Cemiyet'e sokup onu, bütün kaderini tayin eden "Hürriyet Kahramanı" kılan olaylara yol açışı hep bu kanaatin neticesiydi. Bu gizli cemiyet işini de kısaca anlatacağım.

Fakat önce, bu cemiyetin de burada yayılmasına, güçlenmesine tesiri olan “Rumeli Meselesi”ni hülasaten vermeliyim. Çünkü o sıralarda Rumeli Meselesi demek, biraz da bütün Osmanlı Devleti meselesi demektir.

Makedonya Meselesi, Makedonya’da yaşayan ve Türk olmayan Hristiyan halkların bağımsızlık mücadelesiydi ve bu mücadelenin en az 100 yıllık geçmişi vardı.

ÇAPRAŞIK BİR TARİHÎ DEVRE İÇİNDE YAŞIYORDUK!

Ben Rumeli’de ve genç bir subay olarak 1904’te vazife almıştım. Çetelerle ilk savaşa da 1904 sonlarında girdim. Ama o zaman Makedonya milliyetçi çetelerin savaşları ile kaynar ve ben de Makedonya’daki son Osmanlı subaylarından biri olarak bu mücadeleye katılırken, hakikatta Rumeli’de Türk olmayan milliyetlerle bu boğuşma tam yüzüncü yılını yaşıyordu. Çünkü Tuna’nın güneyini teşkil eden Rumeli’de evvela Sırpların isyanı, tam yüz yıl evvel 1804’te, hem de gene bu aylarda başlamıştı. 1816’da ise ve çeşitli gelişme ve kanlı mücadelelerden sonra Sırplar Kuzey Sırbistan’da fiilen bağımsızlık haklarını aldılar.

Osmanlı Avrupası’nda bu istiklal savaşlarının, hatta daha eskiye çıkan bir tarihi de vardı. Çünkü Romanya’yı teşkil eden Eflak ve Boğdan eyaletleri daha da önce ve Rusların yardımı ile imtiyazlı idareyi elde etmişlerdi (1799-1802). Kökleri daha eskiye gitmekle beraber, Yunanistan’da da 1821’de bağımsızlık isyanları başlamıştı. Nitekim 1829’da Yunan istiklali ilan edildi. Bu hareketlerin hepsinde Rusya’nın doğrudan doğruya tesir ve müdahaleleri olmuştu. Bulgaristan’ın ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi’nden sonra Kuzey Bulgaristan’da fiilen istiklale ve Güney Bulgaristan’da kontrollü bir bağımsızlık rejimine eriştiği malumdur.

Bütün bu hareketlerin elimizde kalan Rumeli toprakları için önemi şundaydı ki, bu elimizde kalan topraklarda Sırplar, Rumlar, Ulahlar (Makedonya Romenleri) ve Bulgarlar yaşıyorlardı. Bu azınlıkların

ise arkalarında yalnız onları her vesile ile destekleyen Avrupa değil, aynı zamanda bağımsızlıklarına kavuşan kendi devletleri de vardı. Ve biz, Rumeli'nin kalan kısmını elimizde tutmaya, bunun için de çete savaşı yürütmeye işte bu şartlar altında çalışıyorduk. Durum cidden düşündürücüydü. Ve şu da vardı ki, biz bu meseleyi sadece bir takip-tedip işi sayarken karşı taraflar hem geniş bir propaganda yürütüyorlardı hem de Makedonya hareketleri teşkilatlanmıştı. Başlarında hem mücadeleci hem aydın insanlar vardı. Hülasa, biz son Osmanlılar ve Osmanlılığı sürdürmek için ortaya atılan Genç Türkler, hakikaten çapraşık bir tarihî devre içinde yaşıyorduk. Ama azmimiz, ümidimiz, cesaretimiz yerindeydi. Rumeli'yi korumalı ve kurtarmalıydık. Hem yalnız elimizde kalan Rumeli'yi mi? Hayır, bütün temelleri sarsılan ve utandırıcı bir zaaf içinde gittikçe inkıraza doğru giden Osmanlı Devleti'ni de.

YABANCI GÖZLER VE CASUSLAR

İşte mücadelemize bu şartlar içinde devam ediyorduk. Ve bu şartlar, yani devletimizin içinde bulunduğu ve gittikçe açığa vuran hastalıkları, zaafı; karargâhlarda, kışlalarda, dağlarda, çadırlarda daima konuşurduk aramızda. Bu işleri nasıl yürütecek, işin nasıl hakkından gelecektik.

Bu kaygılarımızın çaresini evvela Padişah'a ve müstebit idareye karşı teşkilatlanan bir gizli ihtilâl cemiyetine girmekte bulduğumuzu aşağıda anlatacağım. Bu cemiyet ve onun başaracağı ihtilâldir ki bizi en genç yaşlarımızda ön plana atacaktı. Yeğenim Enver'i dev adımlarıyla, fiilen imparatorluğun en sözü geçen adamı yapacaktı. Ve kısa zamanda imparatorluğun kaderi ve sorumluluğu omuzlarına yüklenecekti.

Ama o bahse geçmeden önce biz gene şu Makedonya meselesi üzerinde biraz durmalıyız.

Makedonya meselesi Şark meselesi kadar eskidir diyebiliriz. Yahut Rumeli'deki Türk olmayan Hristiyanlar davasının köklerini en az Napolyon harplerinden sonraki Viyana Kongresi'ne kadar götüre-